

תורת הבטחון

פרשת בא

עיקר הכל הוא האמונה ובטחון

וְלָמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵי וְבָנֵי בְנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתִּי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

הנה מדת הבטחון בהש"ת הוא פרי האמונה, כמו שהאריך הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"ב) וז"ל, "כל הבוטח יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב", עכ"ל. וכיון שכן בשביל לבטוח בה' באמת בלב שלם צריכה האמונה להיות חזקה ואיתנה עד מאוד. שאם אין אילן אין פירות, וכפי שיעור האילן, כך שיעור הפירות. באילן גדול יש הרבה הרבה פירות, אבל אילן קטן אינו מגדל פירות כל כך. וכל אחד ואחד רוצה לזכות לפירות המשובחים של האמונה שהוא "מדת הבטחון", שיש בו כמה וכמה תועלות, בין ברוחניות בין בגשמיות. וע"כ יש ללמוד עיקרי יסודות האמונה מיציאת מצרים, וע"י זה תתחזק האמונה וממילא האילן יעשה כמה וכמה פירות של בטחון.

ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך טובא לייסד יסודות האמונה [וכל יהודי החרד לדבר ה', מחוייב ללמוד דברי הרמב"ן כמה וכמה פעמים]. וז"ל: "ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא ... ולכן יאמר הכתוב במופתים (נפיל ט, יט): "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט): "למען תדע כי לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר (שם ט, ל): "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ", להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. א"כ האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה ... וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה. מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו.

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב, מ"ב): הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמורות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו. וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת

היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה. ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: "בריותיך אנחנו" ... ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגדרת עליון", עכ"ל הזהב של הרמב"ן.

זכר ליציאת מצרים

ומבואר מדברי הרמב"ן כמה וכמה יסודות בענין האמונה בהש"ת. הנה הרבה מצות הם "זכר ליציאת מצרים". והטעם לזה כתב הרמב"ן, דיציאת מצרים הוא עדות נאמנה בעיקרי האמונה בהש"ת. שכל הנסים והמופתים כולם הם להורות על השגחתו של הש"ת, שלא עזב את העולם למקרים. וגם להורות על חידוש העולם שהש"ת ברא העולם יש מאין. וגם להורות על יכלתו שהוא השליט על כל העולם כולו, ואין שום מעכב בידו. וע"כ בכל מצות שאנו עושים זכר ליציאת מצרים, צריך לזכור כל הנסים והמופתים, ולהתעורר לחזק האמונה בהש"ת.

תכלית הכל - אמונה בהש"ת

עוד יסוד נפלא מבואר בדברי הרמב"ן, שתכלית הכל ויסוד כל המצות הוא - "האמונה בהש"ת". כל "וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו". ובאמת כן הוא להדיא בדברי הגמ' (סוף מסכת): "בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", ע"כ. הרי מבואר להדיא שתכלית הכל הוא "האמונה בהש"ת", וע"כ העמיד חבקוק כל התורה כולה על אחת, והוא "אמונה בה".

ויש להוסיף, שדעת הרמב"ן ש"אמונה בה" אינו מצוה ממנין התרי"ג מצוות. שכתב הרמב"ם (ספר המצוות): "המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלוהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות והוא אמרו ית': אנכי ה' אלהיך", עכ"ל. והשיג הרמב"ן וז"ל: "ראיתי לבעל ההלכות שלא ימנה אותה מצוה בכלל תרי"ג ... והנראה מדעתו של בעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצוות אלא גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה, אבל האמונה במציאותו יתעלה שהודיע אותה אלינו באותות

ובמפתים ובגילוי השכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות לא ימנה בחשבון וכו", ע"ש בכל דבריו. הרי מבואר מדבריו, שעיקר התכלית של כל המצוות הוא לקיים האמונה השלימה בהשי"ת, וע"כ מצות "אמונה" אינו בכלל מנין המצוות.

עיקר הכל הוא בטחון בהשי"ת

ועל דרך זה יש לבאר מש"כ רבינו הגר"א במשלי (כ"ט, ז"ל), **"ועיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי שישמו בטחונם בה' כמ"ש וישמו באלהים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו", עכ"ל.** וכן מובא מהגר"א (א"א שלמה ז"ל), **"ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שע"ז** בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל.

ומבואר מדברי הגר"א, דמי שאין לו בטחון בהשי"ת, כל עסקו בעבודת ה' אינו משום שהוא עובד את השי"ת, רק הוא עובד את עצמו, וע"כ עיקר השוויות של תורתו חסרה ופגומה. אבל מי שבטוח בה', אף אם עובר עברות חמורות, כיון שיש לו מדת הבטחון, הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון, משום שעבודתו של ה' הוסיפה, הוא עסק בעבודת ה', שהרי הוא מקיים האמונה בהשי"ת ע"י עבודתו, וע"כ כל רצונו הוא לעבוד את ה', ואינו עובד את עצמו!

תחילת דינו של אדם על בטחון

ואפשר להוסיף ע"ז, דהנה איתא בשבת (ס"ז, ב): **"אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה".** אולם במס' קידושין (מ"ג, ב) איתא: **"אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה".** ועמד ע"ז בתוס' (ס"ז, ז"ל): **"והא דאמר בפרק במה מדליקין כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, היינו דווקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה".**

וכבר דשו ביה רבים ליישב הסתירה הנ"ל, אך לפי מה שג"ל, [דמי שאינו מאמין ובוטח בהקב"ה, חסר בעיקר השוויות של תורתו, כי כל עבודתו להשי"ת הוא רק למען הרבות כבוד וגדולה לעצמו], יש ליישב, דלעולם תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, אבל כדי לדון על תורתו, מה השווי והערך האמיתי של תורתו, קודם כל צריך לדון כמה היה מאמין ובוטח בהשי"ת, - דהיינו כדי לדעת אם למד התורה הקדושה מכח האמונה בהשי"ת, ולא רק לקנות כבוד לעצמו. וע"כ קודם ששואלים על התורה, מבררים אם הוא בעל בטחון. [ועל דרך זה יש לבאר אמאי מיעוט תאוות נכלל בכלל קניני התורה, והוא, משום שמי שהוא בעל תאוה כל תורתו ועבודתו ה' הוא רק לכבוד עצמו ולא לכבוד בוראו.]

בן עולם הבא

והק' הרמב"ן (בספרי האמונה ונשמתו פט"ו) על הגמ' הלא מצינו שגם דוד העמיד כל התורה כולה על אחת כדכתיב (תהלים קט"ו, קכ"ג): **"וכל מצותך אמת",** וגם כתיב (ס"ט, ט): **"כל מצותיך אמונה?"** ותי"ן הרמב"ן ז"ל,

"לפי שלא באו רבותינו לדבר זה אלא מצד השכר והגמול, כמו שאמר יחיה, כלומר חיי העולם הבא. וכן הוא אומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ויחי בהון לחיי עולמא. ודבר זה לא פירשו דוד, על כן אמרו בא חבקוק והעמידו על אחת, עכ"ל. פי', דכוונת הגמ' שהעמידו על אחת, היינו לענין במה זוכה האדם לחיי עולם הבא, ורק חבקוק הוא שהעמיד שהזכות בה זוכה האדם לחיי עולם הבא הוא ע"י האמונה והבטחון, אבל לא מצינו כן בדוד. [וע"ע בערוך לנר (ס"ט) שהאריך בזה.]

מ"מ מבואר מדברי הרמב"ן יסוד גדול ונורא, שכל יהודי חי כדי להיות בן עולם הבא, וכאן מבואר יסוד היסודות שהדרך להיות בן עולם הבא, היינו רק אם יחיה באמונה שלימה בהשי"ת, והיינו שיקיים כל המצוות עם האמונה בהשי"ת כנ"ל. ומי שמאמין ובוטח בהשי"ת הרי הוא בן עולם הבא.

גן עדן הוא רק לבעלי בטחון

וכן איתא במדרש (שמות רבה פ"ד, א) ז"ל, **"ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: תן לי צדיקים, אין לי עסק ברשעים ... ולמי אני מבקשת, לאותן שהיו בטוחים על שמך ... ועתידה גהינם להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא", ע"כ.** הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקש צדיקים, ומי הם הצדיקים של גן עדן, הם הצדיקים בעלי הבטחון!

הבוטה בה' אפילו נכנס בגהינם יוצא

הרמח"ל (גדרות צענין הקיווי) כתב דבר נורא, ז"ל: **"המקוה אפילו נכנס בגהינם יוצא ממנו, וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה, ומסתלקים עמו למעלה ... אלא קויתי בחיי, כן אחר המות לא יבושו הקוים", עכ"ל.** הרי מבואר שאפילו אם אדם יתחייב להיכנס בגהינם, ע"י בטחונו הגמור בה' ית' יצא מגהינם! וזהו כדברי המדרש לעיל, שגהינם אינו המקום לבעל בטחון, כיון שהאמונה ובטחון הוא תכלית הכל, וע"י יזכה לגן עדן.

הסומך גאולה לתפילה הרי הוא בן עולם הבא

ומאחר שמבואר דתכלית הכל הוא האמונה בהשי"ת מובן היטב דברי הגמ' (ברכות ז, ג): **"איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה".** וכן האריך רבינו יונה (ק"ד ז ע"ג מפני ה"י) ז"ל: **"ל וכו מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמצד גאולה מצרים ומתפלל, מיד הוא מראה שבטוח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום ... וכיון שמצד עכשו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו, כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מצד אלו הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא", עכ"ל.** [וע"ע במש"כ הבן יהודע (ס"ט)]. והיינו שהכוונה בדברי הגמ' שהוא בן עולם הבא, היינו משום שהוא בוטח בהשי"ת, ואמונה ובטחון בהשי"ת הוא תכלית הכל, והם המביאים אותו לחיי עוה"ב - ויחי בהון לחיי עולמא - וע"כ הרי הוא בן עולם הבא! יה"ר מלפני אבינו שבשמים שנזכה כולנו להיות בכלל הבוטחים בשמך באמת, אכי"ר!